

POTŘEBA NÁBOŽENSKÉ VÝCHOVY MLÁDEŽE

V PRAZE
CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

Chci-li dokázati, že je nutno mládež vychovávat v pravé a dobré lidi na základě náboženském, je snad vhodno, abychom si nejprve uvědomili, který význam má náboženství pro člověka a vůbec. Nebo jenom tehdy, když sami si vyjasníme, čím je nám v životě náboženství, jasně a bezpečně zodpovíme si otázku, proč mají býti dítky ve škole vychovávány v duchu náboženském. —

Jaký úkol má tedy náboženství v životě lidském?

1. Český náš malíř, mistr Kupka, vytvořil malý obraz, který má vážný a hluboký smysl. Namaloval noční krajinu, kdesi na poušti v starém Egyptě, kterou vede dlouhá alej kamenných sfing. Měsíc modravým světlem zalévá cestu mezi nimi, a stíny jím vytvořené dodávají jí ještě více záhadnosti. A touto alejí, hluboce zamyšlen, kráčí noční poutník. Dole pod obrazem je napsána otázka: „Quam ad causam sumus? Proč tu na světě jsme?“ Který smysl a cíl má všechn náš život na zemi, naše práce, starosti, naše lopoty, strádání, útrapy a námahy? — Ta otázka tíží člověka. Dává jí sfinze, záhadné, vybájené bytosti, zvířeti s lidskou hlavou, kterou Egypťané chtěli znázorniti záhadu člověka samého. Poutník tedy vlastně táže se sebe sama. Ale sfinga mlčí. Její kamenné oči ztrnule hledí do dálky a nevíšmají si znaveného chodce, který ve svém nitru je soužen otázkou: Který účel a smysl má lidský život.

Drazí přátelé, otázku: Proč jsme na světě, nezodpověděla nám a nikdy také nezodpovídá ani příroda ani věda, na ní založená. Věda zpytuje dráhy a složení těles nebeských, sleduje jejich pout vesmírem, jejich vzájemný poměr a spatřuje všude podivuhodnou zákonnitost a pravidelnost. Vážná a pravá věda dospívá k poznání nejvyššího moudrého Tvůrce. Sleduje vývoj země v různých její dobách, život tvorstva a všude vidí pevný řád a obdivuhodnou účelnost. Sleduje vlastnosti těles, jejich proměny, i jejich velikolepé vnitřní složení. Zpytuje člověka, pozoruje funkce jednotlivých jeho orgánů, hledá prostředky, které jeho zdraví podporují, a poznává, co vše jeho zdraví ohrožuje. Odpovídá na otázku, jak máme žít, abychom si zdraví a život zachovali a prodloužili, ale mlčí na otázku: Proč zde na světě žijeme. Věda vidí, jak zde jedna říše slouží druhé, země plodí rostlinstvo, rostlinstvo slouží zvířectvu, obojí pak, rostlinstvo a zvířectvo slouží člověku. A komu má sloužiti člověk? Který je jeho cíl?

Na tuto otázku všem národům světa vždy odpovídalo náboženství, jejich víra. A byť byla náboženství různá, v mnohých naukách sobě odporující, navzájem se různící, tož přece odpověď na tuto nejdůležitější otázku byla a je u všech náboženství ku podivu jednotná a svorná. Všechna náboženství, od nejstarších nám známých až k náboženství křesťanskému souhlasně učí, že tento život je přípravou k životu věčnému; že země je předsíní nebes. A člověk podle toho, jak zde na zemi žil, bude v životě budoucím požívatí buď věčné blaženosti, anebo zakoušeti věčného trápení.

A tak jediné náboženství nám praví, že smysl našeho života, všech našich prací, trpělivého snášení všech starostí, útrap, strádání a bolestí je zasloužiti si lepší, radostnější život po smrti. Ono mi ukazuje cestu životem příkázáními, která hlásá. Praví, že má každý svoji dráhu od kolébky až ke hrobu vy-

plnití dobrými skutky. Tak jediné náboženství odpovídá mi, proč tu na světě jsem, vykládá mi to, co nejdříve věděti potřebuji, kam jdu a jaký smysl má můj život.

Kdo se zřekl víry, odhodil náboženství, které mu od jeho útlého mládí sladce šeptalo, že žije pro Boha, pro věčnost, tomu je život nepochopitelnou hádankou. Neví, proč žije. Jeden z největších učenců světa, slavný přírodovědec Alexandr z Humboltů, který byl zván knížetem vědy, jehož přátelství považovali evropští vladaři za zvláštní vyznamenání, jako 80letý stařec, když byl na vrcholi své učenosti, napsal: „Celý život je největším nesmyslem. A když člověk 80 let se namáhal a bádá, musí si na konec přiznati, že marně se namáhal a ničeho nevybádal. Kdybychom aspoň věděli, proč zde na světě jsme! Ale vše je a zůstane mysliteli záhadným, a je největším štěstím naroditi se slabomyslným.“ (Paměti I str. 367.)

A nyní postavte vedle toho 80letého učence- starce, děcko, které začíná se učiti náboženství. Ono vám odpoví, že jsme zde na světě, abychom Boha, tvůrce světa, poznali, jej ctili, milovali, jemu sloužili a plněním jeho přikázání věčného života si zasloužili. Kdo z nich je lépe poučen o smyslu života? Vzpomeňte Krista, který pravil: „Já jsem cesta, pravda a život“, t. j. já jsem pravdivá cesta životem; kdo jí kráčí, nejde ve tmách, ale jde světlem. — Nevěrec tápá v nevědomosti, proč žije; věřící vidí jasně před sebou cíl i směr své cesty. To je ono vznešené, ano jedinečné poslání náboženství: Ono nám praví, proč žijeme a jak máme žít, aby tato pout světem, která není jedinou a poslední naší vlastí, vyústila v šťastný domov na věčnosti.

A nyní je otázka: Má býti již děcko poučeno, proč zde na světě žije? Či má býti ponecháno v nevědomosti? Má od počátku býti vedeno cestou Kristovou, či má se nechat blouditi v bezradnosti? Všude na světě stavějí se milníky a ukazovatelé cesty na počátek a nikoli až na konec.

Poutník hned při prvním kroku má jasně vědět, která cesta vede k cíli jeho putování, a nechce tékat a bloudit po dlouhé dny, a třeba na cestě zahynouti. Pokud mé známosti sahají, vždy jsem viděl ukazovatele cest na počátku silnice, na její křižovatkách, a nikdy až na konci. A tak i dítě má být poučováno o smyslu a cíli života hned, jakmile poučení je schopno, v prvních letech, kdy začíná se rozum jeho probouzet, a nikoli až potom, kdy samo snad pocítí potřebu, tázati se po smyslu života. I v mládí neradostno je bloudit.

Náboženství je dále nejpevnějším základem charakteru, t. j. důsledného a řádného jednání člověka. Názory, zásady a hesla se mění, a lidé dle okolností, potřeby a svého prospěchu mění dle nich své chování. „Kam vítr, tam plášť.“ Přízpůsobují se duchu a proudu doby. Přebarvují se jako když kolčava mění na jaře a na podzim svůj srstnatý kožíšek. Dnes chválí, co budou zítra tupiti, nebo naopak. Mnohý jde jenom za svým okamžitým osobním prospěchem; jedná každé chvíle jinak, protože nemá pevných zásad. —

Jak zcela jiní byli ti naši starosvětští dědečkové. otcové a matky! Každé slovo znělo pevně, určitě; jednali dle stejných, neměnicích se zásad. A odkud je čerpali? Z náboženství. Jeho zásady znějí jako hlas ocelových zvonů; jeho nauky svítí jako dýmánek, až na konec věků. „Aby strom vyrostl a zmohutněl, je třeba, aby tvrdé kořeny zašl do tvrdých skal“. (Nietzsche.) Aby člověk měl pevné zásady, dle nichž by vždy a důsledně jednal, je potřebí, aby si uvědomil, že má svědka všech svých činů, soudce celého života, i toho, co ve skrytém učinil. Musí založit svůj život na náboženství.

Německý veliký básník Goethe upřímně doznal: „V celém mém životě nesobecké povahy nalezl jsem pouze tam, kde jsem nalezl pevně založený náboženský život, vyznání víry, jež mělo nezměnitelný základ, takoruka na sobě samo spočívalo, neodvislé na čase, jeho duchu a jeho vědě.“

Charakterem zoveme člověka, který nedá se ni silným pokušením nebo příležitostí strhnouti, aby zapřel své zásady a jednal proti nim. Ale k tomu dává mu nejpevnější základ náboženství. Když slabá vůle již se kloní ke špatnosti, tu jediné náboženství, myšlenka na Boha a zodpovědnost před ním, je s to zadržeti jej před pádem. To je smysl onoho pokušení Kristova na poušti, když satan ukazuje mu všechnu slávu, bohatství a moc světa a slibuje: „Toto všechno tobě dám, jestliže padna, budeš mně se klaněti.“ Ale Kristus mu odpovídá: „Odstup ode mne, satane, neboť psáno je, jediné Bohu se klaněti a jemu sloužiti budeš.“ (Mat. 4. 9.-10.) Jenom silnější myšlenka, vyšší idea, dovede zadržeti člověka, když již se chýlí k pádu. — Apoštol národů, sv. Pavel, s jemnou psychologii líčí ony nesmírné sklony ke špatnosti a hříchu, jež ovládají člověka, když doznává: „Libuji si v zákoně Božím podle člověka vnitřního (duševního), ale vidím jiný zákon v údech svých, který odporuje zákonu mysli mé a jímá mne pod zákon hříchu, jenž jest v údech mých. Já nešťastný člověk! Kdo mne vysvobodí z těla smrti této?“ (To jest ze stavu smyslnosti a zlé žádostivosti, která člověka ovládá.) (K Řím. 7. 22.-23.) A sílu, která jediné může překonati onen vrozený sklon člověka k hříchu, vidí jenom ve víře. Zákon tíhy strhuje každou věc k zemi, a je potřebí větší silou přemoci sílu zemské přitažlivosti, aby předmět nepadal, anebo ještě více, aby se vznášel nad zemí. Tento zákon platí i v řádu mravním. Zlé náklonnosti svádějí ke všelikým špatnostem a je potřebí vyšší síly, která člověka zadržuje, aby neklesl, a tou je jediná — víra.

Filosofické nauky ukládají člověku sebezapírání, odříkání se, přemáhání a oběti, ale nedávají mu pražádné síly, aby člověk byl s to tyto nauky v praxi vtělovati: opravdu se zapírati, přemáhati a pro blaho jiných přinášeti oběti. Ale víra a speciálně církev ve sv. svátostech vede člověka k pramenům milosti, z nichž věřící čerpá sílu

k sebezpřemáhání a obětí. V tom je ona nesmírná povýšenost víry nad pouhými rozumovými důvody.

Německý básník Heine, který svým jízlivým vtipem neušetřil ni náboženství, ve svých listech přece doznal: „Naši otcové byli stateční lidé. Ponížovali se před Bohem, a proto měli tolik mužného vzdoru před lidmi. Já však drze čelo zdvihl proti nebi, a za to před lidmi jsem se plazil a kořil.“

A vzpomeňme svých staročeských dědečků a babiček. Jak ucelené, vyrovnané, ušlechtilé byly to povahy! Jak půjčovali si navzájem v dobách nedostatku? Bez dlužních úpisů, směnek a svědků. Stačilo podání ruky. Kdo dnes by se odvážil takto půjčovati příteli — nevěrci? Vzpomeňme svých zbožných matek. Byla to jejich hluboká víra, náboženství, která dávala jim sílu, aby všechny ty starosti o domácnost, onu nesmírnou trpělivost a obětavost ve výchování svých dětí tak klidně a spokojeně, ano šťastně nesly. Že jejich moderním duchem již ovanuté dcery nejsou schopny té obětavosti pro výchovu dětí, té trpělivosti a námahy, toho příčina spočívá buď v nedostatku víry nebo v povrchnosti jejich náboženského cítění.

A jakou výchovnou cenu má náboženství pro dítě, není těžko ukázati. Vědomí, že Bůh je svědkem všech jeho činů, které snadno před lidmi utají, je mu jedinou brzdou, aby překonalo každé pokušení.

Jednou navštívil lord Palmerston, kdysi první ministr anglický, výchovný ústav dona Bosca v Turině. Přišel proto, že o něm slyšel mnoho pochvalného. I uvedli vzácného hosta do velké síně, kde na 500 jinochů pracovalo, každý na svém úkolu. Byl zde naprostý pořádek a úplné ticho. Lord Palmerston nesmírně se podivil takové kázni, a to tím více, že nikde nad 500 žáky nebylo viděti žádného dozorce. A přímo žasl, když mu don Bosco sdělil, že často za celý rok neudá se ni jediného porušení domácího pořádku. — „Milý pane pátěre,“ tázal se Palmerston, „jak je

vám možno docílití takovou kázeň?“ „Mylorde,“ pravil don Bosco, „máme prostředky, jichž vy, protestanté nemůžete použítí, jsou to prostředky výhradně katolické.“ „A které to jsou?“ tázal se zvědavě Palmerston. A don Bosco vysvětloval: „Je to častá sv. zpověď, časté sv. přijímání, denní účast na mši sv., a to vše s posvátnou vážností.“ —

Že k výchově charakteru je nezbytně třeba základu náboženského, o tom krásně píše jeden z předních moderních, paedagogických spisovatelů, F r. W. F ö r s t e r. Kdysi stoupenec beznáboženské, laické výchovy, vlastní zkušeností učitelskou dospěl k poznání, že všechno přirozený, světský základ je nedostatečný pro založení pevného charakteru. Týž píše: „Jsem povinen svému přesvědčení, abych několik slov pronesl o významu náboženství pro výchovu charakteru. Mohl jsem pozorovati, že mladé lidi, kteří byli vychováni bez náboženského základu, pouhá sociální morálka trvale neuspokojuje. Přirozené pohnutky k dobrému potřebují vyššího výkladu a popudu, aby člověk síle svých vášní a strhující moci sobectví odolal . . . Člověk zápasící s pokušením, touží po zcela čistých ideálech a vzorech a právě nejlepší a nejsilnější mezi mladými touží po víře v čistý, duchový svět, po říši dokonalosti, v níž vše se druzí v celek, co zde zůstává pouhým zlomkem. Nejen pozemské srdce člověka potřebuje a hledá vlast, střed a východisko všeho snažení a života, i naše duchovní přirozenost žádá takového klidného přístavu své touhy, svého spojení s prazdrojem života. Z nejhlubší zkušenosti vytrysklo vyznání Augustinovo, že neklidno je srdce naše, dokavad nespočine v Bohu.“ (Lebensführung, 294. a násl.) P r o f. J o d l, nedávno zesnulý vůdčí duch všech našich bojovníků za laickou morálku praví: „Rozklad starých náboženských představ, na nichž dříve jedině založili mravní ideály, se vzrůstem a šířením nové humaní etiky neudržel stejný krok. Starší bohové se odstěhovali a na opuštěném krbu nebyl rozžat nový oheň, nejvýše

stále plápolající plamen požitku a pochybnosti. Ale bez takového ohně pevného, dobře odůvodněného přesvědčení, bez upjetí se jednotlivce k vyššímu, ideálu nemůže lidstvo prospívati.“

3. Náboženství je dále základem mravnosti. Je často opakováno, ale proto přec věčně živé slovo ruského myslitel: Tolstoj: „Ti, kdo se snaží založiti mravnost bez náboženství, podobají se dětem, které chtějí přesaditi květinu. Ta se jim líbí, ale kořen se jim nelíbí. I uříznou květinu a bez kořenu zasadí ji do nové půdy.“ — To je velmi případné srovnání. Dějiny všech věků svědčí, že mravnost co nejúžejí, podstatně byla spojena s náboženstvím, vyrůstala z půdy víry. S rozkvětem víry rostla i mravnost národů a s úpadkem otcovské víry hybnula i mravnost, nastával rozvrat. Národové bez víry zráli k rozkladu, pádu, zahnutí. A co platilo o národech, platí i o jednotlivcích. S věrou roste jeho poctivost, nezištnost, mravnost, pravdomluvnost, láska k bližnímu. S nevěrou přibývá zištnost, požitkářství, nepoctivost, úskok. To dějiny nezvratně dokazují, a kdo toho nevidí, je vlastně duchovně slepým. Náboženství je zdrojem síly, aby člověk v pokušení neklesl, jemu odolal, nad ním zvítězil.

Náš přední filosof, prof. fyziologie na pražské universitě, dr. Mareš, ve svém pojednání „o náboženství, věrách a církvích“ napsal: „Žádná věda nenahradí nikdy náboženství . . . Ethika, která prikazuje povinnost, souvisí nerozlučně s náboženstvím. Nábožensky mravní výchova mládeže ve školách je právě v této době nezbytně potřebna; má býti prohloubena, zvelebena, ne omezena . . . Základem nábožensko-mravní výchovy ve škole nechť zůstane učení Kristovo jako náboženství čisté. (Národ. č. 1—6)

Známý katolický učenec, universitní profesor vídeňský Richard Kralík vypráví, že kterýsi turista na svých cestách Alpami, když kráčel sám po vrcholi hory, náhle setkal se s člověkem obrovité postavy, chatrně oděným, s obuškem v ruce. Strach

se zmocnil turisty při tomto pohledu. Ale překonal své nemilé překvapení a dal se s neznámým chudásem do hovoru. Po chvíli dospěli oba na vrchol hory, kde velký, větrem a bouřemi ošlehaný kříž zdvihal se k nebesům. Chudás smekl svůj rozbitý klobouk, poklonil se a pokřižoval. Turista se podivil této zbožnosti a pravil. „Jste opravdu tak nábožný?“ A obr jal se vypravovati takto: „Pane, zde na horách můžete se často setkat s lidmi toho druhu, jako jsem já. Stačí jedna rána, a mohu vám vzít vaši toboleku, a vás potom sraziti do propasti. Kdo by o mém činu někdy zvěděl? A jediná víra v Boha nás sílí, že nepodlehne pokušení. Náboženství nám brání.“

Ano tajemná bázeň a ošklivost před zločinem, to je u mnohého ještě zbytek víry z jeho mladých let, že nedopustí se zločinu i když bezpečně ví, že by jeho skutek nikdy nepřišel na jevo. Napoleon dobře a krátce řekl: „Vezměte lidem víru, a oni se budou vraždit třeba pro jedinou hrušku.“

A náš proslulý orientalista, dr. Musil, vypráví, že setkal se s Angličanem, který se chystal na výpravu do nitra Afriky a hledal sluhu, jenž by uměl opatrovati kůže a vycpávati ptáky. Nabízel se mu kterýsi Ital. Přinesl výborná doporučení od svých krajanů a prosil, aby ho Angličan přijal do svých služeb, protože také toužil poznati neznámé kraje. Ale Angličan, vyzvěděv, že Ital je členem spolku bezvěrců, odmítl ho. Když se dr. Musil tázal Angličana, proč tak učinil, řekl tento: „Jak bych mohl v neznámém pralese, daleko od strážní bezpečnosti a soudů důvěřovati člověku, jenž nad sebou neuznává nejvyššího spravedlivého soudce?“ (Nár. Listy. 13. II. 1921.)

Ale ukážete mi na některé lidi, vyslovené neverce, a řeknete: „Hle, to jsou lidé naprosto čestní a poctiví. Nejsou oni toho nejjasnějším dokladem, že možno žítí počestně i bez náboženství?“ — Nelze toho upříti. Jsou tací lidé. Ale příčinou toho je hlavně vyvinutý jejich smysl pro čestnost; a kdyby hlouběji prohlédli své nitro, poznali by, že hluboko

v jejich duši, v podvědomí žijí a na jejich jednání mají vliv nábožensko-mravní zásady, vštípené v mládí náboženskou výchovou. Renan sám o sobě doznal: „Cítím, že můj život je stále ovládán onou věrou, které již nemám!“

Toto náboženské podvědomí, vzácná tradice prvotní náboženské výchovy, působí, že i nevěrci řídí se příkazy křesťanské morálky, zachovávají starobylé obyčeje, že v nouzi a ve chvíli nebezpečí, v nemoci volají Boha. Nevěrecký filosof Schopenhauer za své nemoci, zachvácen prudkými bolestmi, volal: „Ó, Bože, Bože!“ A když přítomný lékař pravil: „Ve vaší filosofii není přece místo pro Boha.“ Schopenhauer významně odpověděl: „Ona v bolestech člověku nedostačí; když je člověk zdrav, je ovšem jinak.“

A kterak náboženské vědomí nejednou na smrtelné posteli se ozývá, toho zajisté má mnohý osobní zkušenost. Náboženské pravdy neodbytně vracejí se z hlubin zapomenutí v mysl člověka. V usmíření s Bohem pocituje nejšťastnější z posledních chvil svého života; víra dává mu sílu, aby poslední boj bez bázně a s nadějí ve vítězství dobojoval.

4. Náboženství je posléze pramenem síly, aby člověk pokušení k zlému překonával, své povinnosti konal, je pramenem trpělivosti a útechy v těžkých dobách utrpení, protivenství a malomyslnosti. Když patriarcha Jakub stěhoval se do země egyptské, jenom obavy a strach zmocňovaly se jeho srdce: Jaký osud čeká jej, jeho syny a vnuky? To byly myšlenky, které jej skličovaly za noci. A tu Hospodin k němu dí: „Já jsem nejsilnější, Bůh otce tvého; neboj se, sestup do Egypta, neboť v lid veliký učiním tebe tam.“ (I. Mojž. 46, 3.) Víra dodávala mu sílu a naději v šťastnou budoucnost. A našim předkům mluvil hlas víry v duši stejnou řečí. — Vzpomeňme na starozákonního Joba. Kdo jej sílil, když přišel o všechny své statky, když děti mu pomřely, a on opuštěn nyní jako nejchudší stál tu nad ssutinami svých prací a nadějí? „Bůh dal,

Bůh vzal,“ bylo jeho slovo. Kdo jej potěšoval, když raněn nejhorším malomocenstvím, seděl na smetišti a střepinou hnis se svého těla stíral? Kdy sama manželka jeho se mu smála, a přátelé, podezřívající ho z tajných hříchů, přilévají jenom hořkost v jeho duši. „Vím, že Vykupitel můj žije,“ to byl výkřik jeho doufající duše, jeho pevné naděje v Boha, že utrpení jeho se skončí. Víra v Boha byla posilou v těžkém jeho hoři.

A vzpomeňme Ježíše Krista, klečícího v zahradě getsemanské. Vidí před sebou všechno své budoucí utrpení, ono potupné bičování, rouhání, kříž, který kladli na ramena jenom nejhorším zločincům. Jako člověk léká se této strašné budoucnosti. I padá na kolena a modlí se ona vroucí slova: „Otče, možno-li, odejmi tento kalich ode mne; ale ne má, ale tvá vůle se staň!“ Ulehčuje své duši modlitbou, Ale útěcha hned se nedostavuje. Vstává a jde k apoštolům, aby u nich nabyl potěchy. Oni spí. I jde znovu, po druhé a po třetí se modlí. A tu, když úzkost jeho krvavým potem dostoupila svého vrcholu, přichází anděl, aby ho potěšil. Kristovo rozbouřené nitro v té chvíli se uklidňuje. Nyní vstává již klidný, silný a vydává se dobrovolně v ruce vojinů. — Ano, to je ona síla víry, která nás činí statečnými a trpělivými ve všech strastech. V Ježíši Kristu, který z modlitby čerpá útěchu, aby ona strašná muka klidně nesl, máme nedostižný vzor pro celý život. Ke každému z nás, kdo z hloubi duše, vroucně, důvěrně a vytrvale se modlí, přistupuje anděl útěchy a dodává nám síly. Proto i sv. apoštol Jakub volá: „Stráda-li někdo z vás, modli se.“ (Jak. 5, 13.)

To je ona životní důležitost náboženství. Ono nám objasňuje smysl a cíl života, je základem charakteru, jediným pevným pilířem mravnosti, skýtá nám útěchu a sílu, abychom neklesali v strastech života a nepropadli v zoufalství. A když si to vše jasně uvědomíme, táži se vás, drazí přátelé: Chcete i vy, aby vaši synové a dcery šli bezpečně,

cílevědomě životem a netěkali bez cíle a smyslu? Chcete, aby vyrostli v pevné, zdatné, charakterní lidi? Aby byli poctiví a mravní? Aby v dobách starostí, strastí a bolesti měli ochranné lano, lék proti každému hoři? To jsou jistě zbytečné otázky; na ně láska otcovská a mateřská již dávno odpověděla.

A přejete-li šťastného života svým dětem, pak jistě budete toho dbáti, aby nejen doma, ale i ve škole byly vedeny k Bohu, aby vychovávány byly v duchu víry, a nikoli v duchu nevěry.

Když starověká filosofie stala se nevěreckou, a náboženství problašováno za nepotřebné vzdělanému člověku, i tam pokoušeli se filosofové založiti mravnost mimo základy náboženské. A jaký byl výsledek jejich učení? Vyslovil je současný spisovatel stručnými slovy: „Homo homini lupus, Člověk člověku je vlkem.“ Sobeckost, krutost rvavost, závist, požívačnost se rozmohly v lidu. Člověk přestal býti člověkem. A dnes vidíme podobné zjevy. Mravnost, poctivost nesmírně poklesly. Rozmohla se jenom touha a shon po smyslných počtcích. Omlouváme to neblahou dobou poválečnou. Ale příčiny tkví hlouběji: je to nedostatek nábožensko-mravní výchovy.

Národové mravně upadají. Záchrana spočívá jedině v návratu k ideálům, a největší vzpruhou ideí je očistění a obnovení na základě náboženském. Jestli toho se nám nedostane, jestli mládež, naděje národu, nebude vychovávána na základě náboženském, pak národ náš stihne osud, kterému propadli všichni národové, kteří zpronevěřili se víře velkých svých předků.

